

Він визначає мету, відкриває нові знання, обирає шляхи розв'язання проблеми, експериментує, несе відповідальність за свою роботу. Вчитель допомагає визначити мету, розкриває можливі форми роботи, рекомендує джерела отримання інформації, сприяє прогнозуванню результатів.

Література

1. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності. Київ, 2006. С. 5–18.
2. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. Пехоти. Київ, 2002. 255 с.
3. Педагогічне проектування / авт.-упорядн. А. Цимбалару. Київ, 2009. 128 с.
4. Професійна освіта : словник : навчальний посібник / уклад. С. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Ничкало. Київ, 2000. 380 с.

Олеся Козоріз

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. філол. наук, доц. Богатько В. В.)

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ПРИКМЕТНИКІВ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Анотація

У статті висвітлено система вправ для засвоєння прикметника учнями початкових класів. Для прикладу, наведено система вправ для закріплення основних граматичних категорій зазначеної частини мови.

Ключові слова: *вправи, урок, прикметник.*

Аннотация

В статье освещены система упражнений для усвоения имени прилагательного учениками начальных классов. Например, приведены система упражнений для закрепления основных грамматических категорий указанной части речи.

Ключевые слова: *упражнения, урок, прилагательное.*

Summary

The article highlights the system of exercises for mastering the name of the adjective by primary school students. For example, a system of exercises for fixing the main grammatical categories of a specified part of speech is given.

Keywords: *exercises, lesson, adjective.*

Новою Програмою з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів (1–4 класи) передбачено набуття учнями уявлення про прикметник як частину мови, зв'язок прикметників з іменниками; змінювання прикметників за родами і числами у сполученні з іменником; спостереження за вживанням прикметників у текстах; використання прикметників в усному і писемному мовленні [4]. Крім цього, учитель має пам'ятати про необхідність закріплювати у процесі вивчення теми «Прикметник» лексичні значення слова, з якими учні ознайомилися в розділі «Слово. Значення слова», а саме: слова з прямим і переносним значенням; слова, які мають кілька значень; слова, які звучать і пишуться однаково; слова-синоніми і слова-антоніми.

З метою формування і закріплення навичок виявляти прикметники з-поміж інших частин мови та в тексті доцільно продовжити лексикологічні вправи на класифікацію слів за лексико-граматичними розрядами. Доречним буде, зокрема, використання для цього двох художніх текстів-описів: учням учитель пропонує порівняти тексти, в одному з яких цілеспрямовано пропущено прикметники. Ця робота передбачає виразне читання обох текстів учнями:

1. *Шишкарі – яскраво-червоні птахи з темними крилами та бурими хвостами. Їх легко впізнати за великими хрестоподібними дзьобами, в яких верхня частина загнута вниз, а нижня вгору. Їжа шишкарів – насіння ялинових або соснових шишок.*

2. *Шишкарі – птахи з ... крилами та ... хвостами. Їх легко впізнати за дзьобами, в яких ... частина загнута вниз, а ... вгору. Їжа шишкарів – насіння ... або ... шишок.*

Учні виокремлюють з першого тексту прикметники *яскраво-червоні, темними, бурими, великими, хрестоподібними, верхня, нижня, ялинових, соснових*, відповідають на запитання вчителя про можливість уявити зовнішній вигляд пташок тільки за допомогою другого тексту. Це спонукає учнів до висновку, що прикметники повніше характеризують предмети, явища природи, допомагають уявити й описати їх такими, якими вони є насправді.

Для продовження роботи над усвідомленням учнями значення прикметника в мові і мовленні, цілеспрямованого, вмотивованого збагачення їхнього словникового запасу цією частиною мови доцільно запропонувати самостійну роботу над подібними текстами-описами рослин, тварин, явищ природи з подальшим аналізом виявлених у них прикметників.

Варто зауважити, що, використовуючи подібні тексти, учитель створює передумови для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження в них уяви, позитивно-емоційного ставлення до пізнання, застосовує матеріал різних предметів (рідної мови, читання, природознавства), реалізує міжпредметні зв'язки з метою розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів. Одночасно відбувається процес засвоєння нових, незнайомих учням слів, у результаті чого цілеспрямовано розширюється словниковий запас дітей і розвивається виразність їхнього мовлення.

У підручниках з рідної мови для 3 класу [3] достатньо вправ для усвідомлення учнями виражальних можливостей прикметників у мовленні, розуміння їх важливості для надання мові яскравості, образності, точності.

Учитель пропонує учням прочитати текст і відповісти на запитання, чи можна точно визначити, у яку пору року відбувається дія; допомагає дітям зрозуміти, що саме впливає на формування уявлення про певну пору року. Звертає увагу на те, що на місці можливих прикметників у цьому тексті – пропуски. *Одного ... ранку Івась пішов на прогулянку. Іде ... лісом. Навколо про щось стиха шумлять ... дерева. А он ... галявина. На ній – ... трава, через ... галявину простелилась ... доріжка. Куди вона веде? Мабуть, до ... озера. Саме його й шукає Івась.* Доцільно розділити учнів на чотири групи відповідно до пір року і дати завдання заповнити пропуски прикметниками, у результаті чого текст може набути весняного, літнього, осіннього та зимового змісту і колориту. Після виконання завдання представник кожної «колеритної» групи презентує свій текст, свою пору року, а учні групи записують у зошити словник прикметників, які допомогли їм у «розмалюванні» й удосконаленні тексту.

Після завершення роботи вчитель пропонує дітям поміркувати й зробити висновок про значення прикметників у мовленні.

Для прикладу, декілька вправ для закріплення.

Вправа 1. Заміни словосполучення «іменник + іменник» іншими «прикметник + іменник», уведи в речення.

З р а з о к: Хліб із пшениці – пшеничний хліб. Бабуся відрізала онукові скибку запашного пшеничного хліба.

Гілка яблуні _____

Гра на комп'ютері _____

Шафа для книжок _____

Одяг на свята _____

Книга з бібліотеки _____

Поле для футболу _____

Вправа 2. Текст вправи відображено на дошці, плакаті або за допомогою (за наявності) інтерактивної дошки паралельно із зображенням пейзажів різних регіонів України. Прочитайте (читання вголос одним з учнем).

Там, де море є глибоке, Там, де сонечко іскриться, Де завітчані Карпати, Де весняний вітер віє, Де степи такі широкі, Де на горах є столиця – Що очима не обняти, – Наш великий, славний Київ, Там є наша Батьківщина – Там є наша Батьківщина – Україна! Україна!

Після прочитання вчитель запитує в учнів:

- *З якими почуттями автор описує Україну у своєму творі?*
- *Що допомогло вам це зрозуміти?*
- *Назвіть прикметники з іменниками, поставте до прикметників питання.*

Продовжити роботу щодо вживання прикметників для опису природи пропонує вправа 136: учні мають скласти розповідь про своє місто чи село, використовуючи краєзнавчий матеріал, дібраний колективно або запропонований учителем [3].

Для продовження тематичної роботи в контексті національного виховання дітей, традицій та культурних надбань українського народу пропонуємо використати завдання на картках з текстами, які оспівують рідну мову, країну.

Приклад картки 1. Завдання. Прочитай, випиши іменники разом з прикметниками, постав до них питання. Згадай, які ще кольори використовуються на рушниках та вишиванках. Запиши.

*Вишивала ненька сорочечку сину, Обшивала комір у волошки сині. Голка блискуча, голка одержна Хвильки здіймала в морі мережанім, Нитку вела за собою червону, Щоб на рукавах ясніли півонії Серед волошок, як небо, синіх...
Мама сорочку вишила сину... Олена Полянська*

Приклад картки 2. Завдання. Прочитай, випиши іменники разом з прикметниками, постав до них питання. Згадай, які кольори має веселка. Запиши. *Мов дивна мапа, олівці: Зелене місто Запоріжжя. Червоний – місто Чернівці. А старовинний Борислав Оранжевий – Одеса-мама, Блакитну барву нам прислав. Хоч кольорів там – ціла гама! По синій навіть важкодуми Нас кличе жовтий без утоми Спішать мерцій куди? У Суми. До себе в гості у Житомир! Лиш фіолетовий і досі я Як на ланах зелене збіжжя, Ще не назвав. Це ж – Феодосія!.. Володимир Верховень*

У початкових класах вивчаються основні граматичні категорії прикметника – рід, число (3 клас), відмінок (4 клас). Численні спостереження свідчать, що досить часто властивість прикметника змінюватися за родами, числами і відмінками учні помилково переносять на іменник. Тому вчитель має запобігати таким помилковим твердженням, наголошуючи на тому, що іменники, на відміну від прикметників, мають постійний рід, а прикметники змінюються за родами залежно від роду іменника, з яким вступають у зв'язок (зелений огірок, зелена трава, зелене поле), що число і відмінок прикметника також залежать від іменника.

Вивчення у 3 класі теми «Зв'язок прикметників з іменниками» має передувати засвоєнню зазначених категорій. Основною метою уроку за цією

темою є навчання будувати сполучення прикметників з іменниками, формування вмінь установлювати граматичний зв'язок за допомогою питань. У процесі спостережень важливо показати учням, що прикметник залежить від іменника, бо вказує на його ознаки. Оскільки засобом вираження зв'язку є закінчення, то основну увагу молодших школярів під час аналізу мовного матеріалу потрібно зосередити саме на зміні закінчень прикметників у сполученні з іменниками різного роду і відмінка.

Вправа 1. Додайте до прикметників закінчення. Чому вони різні? Для спостереження за мовним матеріалом використовуємо таблицю або запис на дошці (працюємо усно): *Сніг (я к и й?) біл... . Костюм (я к и й?) син... . Дівчина (я к а?) гар... . Волошка (я к а?) син... . Простирadlo (я к е?) біл... . Море (я к е?) син... .*

Вправи на добір прикметників, близьких і протилежних за значенням, заміну одного прикметника іншим, що набагато точніше характеризує певний предмет, явище, пояснення прикметників, ужитих у тексті в переносному значенні, сприяють увиразненню мовлення молодших школярів, забезпечують комунікативний, функціональний підхід до початкового вивчення рідної мови. Пропоновані вправи сприятимуть гармонійному розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Вправа 1. Спиши, вставляючи в речення потрібні за змістом прикметники. Які з них мають протилежне значення? За будовою рослини відрізняються одна від одної.

У калюжниці листки... (гладенькі, округлі), а в огірка... (шорсткі, зубчасті). Стебло у калюжниці досить... (товсте, прямостояче), а в огірка воно... (тонке, сте литься по землі).

Вправа 2. До виділених слів добери з довідки протилежні за значенням. *Свіжий хліб – ... хліб, солодкі ліки – ... ліки, свіжі квіти – ... квіти, повне відро – ... відро, солодке яблуко – ... яблуко, повний місяць – ... місяць.*

С л о в а д л я д о в і д к и: кисле, зів'ялі, моло дий, порожнє, черствий, гіркі.

Вправа 3. Які з поданих у дужках прикметників є синонімами до виділених слів? Запиши їх парами.

Холодна джерельна вода (*прозора, чиста, крижана*). Жаркий літній день (*чудовий, безхмарний, спекотний*). Прудка руденька білочка (*весела, пустотлива, метка*).

Отже, уся система роботи з граматичними категоріями прикметника спрямована на усвідомлення учнями особливостей цієї частини мови порівняно з іменником і на розвиток умінь доречно використовувати прикметники в різних мовленнєвих ситуаціях, а також активно закріплювати здобуті знання й уміння на уроках читання, образотворчого мистецтва, музики і співів, в опрацюванні предмета «Я і Україна (природознавство)», оскільки пізнання мовних явищ на основі мовленнєвої діяльності дає можливість забезпечити комунікативну спрямованість вивчення не тільки української мови, а й інших навчальних предметів у початкових класах.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. Початкова школа. 2011. № 7. С. 1–9.
2. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. Вашуленка. Київ, 2011. 364 с.
3. Рідна мова : підручн. для 3 кл. / М. Вашуленко, О. Мельничайко. 2-е вид. Київ, 2009, 2010. Ч. II. 110 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 класи. Українська мова. (авт. М. Вашуленко, К. Пономарьова, О. Прищепа, В. Мартиненко, С. Караман, Н. Лунько). Київ, 2013. 392 с.